

Stockholm, 2017-01-23

RFSU:s remissyttrande över SOU 2016:60 Ett starkare straffrättsligt skydd för den sexuella integriteten

Inledning

RFSU tackar för att ha fått möjligheten att lämna kommentarer över rubricerad utredning. RFSU är en partipolitiskt och religiöst obunden folkrörelse med uppgift att sprida en kunskapsbaserad och öppen syn på samlevnads- och sexualfrågor. Vi arbetar med utgångspunkt i sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter (SRHR) för ett jämlikt och jämställt samhälle där sexualitet är en källa till glädje och njutning i människors liv.

En av RFSU:s centrala målsättningar är att alla människor ska kunna uppleva sexuell integritet, självkänsla och välbefinnande i alla faser av livet, oavsett kön eller könsidentitet, sexualitet, ursprung, funktionalitet och sammanhang. Men människors frihet att vara, välja och njuta begränsas dagligen, genom våldshandlingar och övergrepp.

RFSU anser inte att lösningen för att minska antalet sexuella övergrepp primärt ligger i straffrätten. En förändrad strafflagstiftning baserad på frivillighet och införandet av ett oaktsamhetsbrott kan få en viktig normerande verkan, om den samtidigt kombineras med andra samhällsinsatser, men kommer sannolikt inte i sig leda till fler fällande domar eller färre övergrepp. Det behövs preventivt och normförändrande arbete, tillskjutande av resurser till rättsväsendet, kunskapshöjande insatser till bl.a. jurister men även andra yrkeskategorier samt en allsidig sexualkunskap till alla unga i Sverige.

Sammanfattning

RFSU välkomnar varmt den nya sexualbrottsutredningen och många av dess förslag. RFSU anser att förslagen är väl genomarbetade och att utredningen, trots frågans komplexitet, har kommit fram till en tillfredsställande lagteknisk lösning som både markerar gränsen för det straffbara området vid huruvida den sexuella aktiviteten har varit frivillig och som är tydlig och tillämpbar. RFSU välkomnar särskilt införandet av ett oaktsamhetsrekvisit för sexuella övergrepp. De förslag som utredningen lägger fram kommer som helhet att tillförsäkra ett starkare skydd för den sexuella integriteten och

möjliggör än fler samtal och förebyggande insatser kopplat till sexuella gränser, ömsesidighet och kommunikation i sexuella situationer.

RFSU tillstyrker att kapitel sex upphävs och ersätts med ett nytt kapitel.

RFSU tillstyrker utmönstring av brottsbeteckningen *våldtäkt* och att det ersätts med *sexuellt övergrepp*.

RFSU ställer sig tveksam till begreppen *sexuell kränkning*, *mindre allvarligt sexuellt övergrepp* och *lämna menligt meddelande om annan* och önskar att de övervägs och byts ut.

RFSU tillstyrker utredningens förslag om en ny sexualbrottslagstiftning med ett huvudbrott som drar gränsen för det straffbara området vid huruvida deltagandet har varit *kommunicerat frivilligt* eller inte.

RFSU tillstyrker den uttömmande lista med uppräknade medel för när den kommunicerade frivilligheten ska vara ogiltigt som utredningen föreslår, och att dessa i stor del överensstämmer med befintlig strafflagstiftning avseende våldtäkt.

RFSU tillstyrker att *otillbörligen* stryks avseende hot då hot för att tvinga till sig sex måste anses otillbörligt i sig.

RFSU avstyrker införandet av rekvisitet *vaginalt samlag* i bestämmelsen om sex med avkomling eller syskon och förordar istället en översyn av paragrafen i sin helhet. RFSU varnar även för att *vaginalt samlag* omfattar fler gärningar än vad utredningen avser.

RFSU tillstyrker att förtydligandet att sexuellt övergrepp inte är ett egenmäktigt brott samt att bestämmelsen föreslås vara teknikneutral och därmed omfatta t.ex. övergrepp via internet.

RFSU välkomnar utredningens förslag att stärka skyddet för den sexuella integriteten för barn mellan 15-17 år, samt för barn under 15 år där man inte kunna fastställa uppsåt eller oaktsamhet i förhållande till barnets ålder, och tillstyrker utredningens förslag om att ålder införs som en kvalifikationsgrund. RFSU har ingen erinran mot att oaktsamhetsbrottet undantas från krav på dubbel straffbarhet för barn under 18 år.

RFSU tillstyrker införandet av ett oaktsamhetsrekvisit och att detta regleras i ett separat lagrum. RFSU tillstyrker de brott som föreslås omfattas av ett oaktsamhetsrekvisit, nämligen *sexuellt övergrepp* av normalgrad, grovt samt synnerligen grovt brott samt grov *sexuell kränkning*. RFSU är dock tveksam till den föreslagna graden av oaktsamhet och önskar i första hand att straffansvar inträder vid normalgraden av oaktsamhet i förening med lägst fängelse i straffskalan, alternativt vid grov oaktsamhet som uttalat inte skall tillämpas restriktivt.

RFSU tillstyrker förslagen om att förordnande av målsägandebiträde ska prövas omedelbart, om skärpta kompetenskrav för målsägandebiträden samt om begränsning för målsägandebiträden att sätta annat ombud i sitt ställe.

RFSU välkomnar varmt de förslag som utredningen lägger för att komma till rätta med de problem med att hantera sexualbrott som finns idag inom Polismyndigheten.

RFSU välkomnar varmt att Domstolsverket ska se över sina utbildningar i syfte att stärka även de mer erfarna domarna i sin ordföranderoll.

RFSU delar inte utredningens bedömning att de förslag som läggs inte bör leda till ökade resurser för rättsvårdande och rättstillämpande instanser. RFSU anser det nödvändigt att extra resurser tilldelas till respektive berörd myndighet.

Vidare behövs alltså satsningar för att alla unga i Sverige får ta del av en allsidig sexualundervisning som behandlar frågor om ömsesidighet, sexuella gränser, kommunikation och maskulinitetsnormer. Det är här den största förändringspotentialen finns för att minska antalet sexuella övergrepp och våld, även om det självklart inte endast är unga som begår övergrepp.

Utredningens förslag och RFSU:s ställningstaganden

5.3 Ett nytt 6 kap. brottsbalken

RFSU har ingen erinran om att kapitel sex upphävs och ersätts med ett nytt kapitel, som struktureras om för att bli mer överskådligt.

5.4 Våldtäkt och vissa andra brott får nya brottsbeteckningar

RFSU tillstyrker i stora delar utredningens förslag på förändrade brottsbeteckningar. Särskilt välkommet är utmönstringen av brottsbeteckningen *våldtäkt*. Precis som utredningen anser RFSU att befintlig brottsrubricering riskerar att upprätthålla föreställningen om vad som är en ”riktig våldtäkt”, dvs. en överfallsvåldtäkt med okänd gärningsman som använder grovt våld för att utomhus tvinga till någon annan till samlag, vilket inte är med sanningen överensstämmande. Redan idag är det många som blir utsatta för sexuella övergrepp, våldtäkter, som inte anmäler då de inte kopplar ihop det som de varit utsatta för med ett sexualbrott, och framför allt inte en våldtäkt. Likaså kan det vara svårt att kommunicera till både potentiella gärningsmän och andra vad som faller inom straffbart området. Risken för denna diskrepans mellan föreställningar om våldtäkt och det straffbara området blir än större om Sverige inför en frivillighetsbaserad lagstiftning. Det går att resonera så att begreppet våldtäkt används även fortsättningsvis då våld inte endast innebär fysiska kränkningar, utan ett sexuellt övergrepp i sig själv är våld på en annan person. RFSU anser dock att begreppet *sexuellt övergrepp* är mer lämpligt då det semantiskt bättre stämmer överens med vad lagstiftningen omfattar och vill förmedla.

RFSU ställer sig emellertid tveksam till rubriceringen *sexuell kränkning*, som är föreslagen att ersätta nuvarande brottsbeteckning *sexuellt tvång*, då frivillighetsrekvisitet införs. RFSU anser att det blir pedagogiskt svårt att hantera lagrummet då sexuella övergrepp i sig innebär en kränkning av den sexuella integriteten och riskerar att bli förvirrande för personer som utsatts för ett sexualbrott och upplever sig utsatta för en sexuell kränkning.

5.5.1 Bristande frivillighet

RFSU tillstyrker utredningens förslag om en ny sexualbrottslagstiftning med ett huvudbrott som drar gränsen för det straffbara området vid huruvida *deltagandet har varit kommunicerat frivilligt* eller inte. Förslaget ter sig väl genomarbetat och är inte en så kallad ”ren samtyckeslag” som RFSU tidigare har varit tveksam till, utan förtydligar att frivilligt deltagande ska kommuniceras verbalt eller genom handling, samt reglerar situationer när ett kommunicerat frivilligt deltagande är ogiltigt. Det klargörs därigenom att underförstådda, tysta eller inre samtycken inte är giltiga.

Det blir genom den föreslagna regleringen tydligt att varje individs sexuella integritet ska skyddas mot all typ av sexuell aktivitet som inte innehåller ett frivilligt valt och kommunicerat deltagande. Även om syftet redan tidigare varit ett heltäckande skydd för den sexuella integriteten anser RFSU att den föreslagna regleringen bättre speglar det och bygger på en modern syn på individens rätt till sin kropp och rätt att ha en sexualitet. Därutöver förenklar en förändrad strafflagstiftning möjligheterna att använda strafflagstiftning som ett av flera pedagogiska grepp för att samtala om sex och gränser med unga. Redan idag förs samtal med unga om vikten av att känna in den/de andra man har sex med, om vikten av ömsesidighet och kommunikation och detta speglas i större utsträckning i en frivillighetsbaserad lagstiftning än i befintlig straffrätt med fokus på medel som används mot en annan person för att tvinga denne att ha sex mot sin vilja. Det ska inte råda någon tvekan att det åligger var och en att känna in den andra personens önskemål och frivilliga deltagande– och gör man inte det och t.ex. har sex med någon som är passiv, t.ex. på grund av frozen fright, är det straffbart. Målet är inte primärt att fler fälls utan att färre övergrepp begås.

Utredningen konstaterar att samtyckes-/frivillighetsinvändningar är en av de absolut vanligaste invändningar som kommer i samband med ärendet som rör sexualbrott redan idag. Domstolar gör således redan nu bedömningar av frivillighet/samtycke trots att de saknar egentlig vägledning i form av t.ex. förarbeten. Vid införandet av en ny sexualbrottslagstiftning kommer det finnas både förarbete och det kommer att växa fram en tydligare tillämpning kring rekvisitet frivilligt deltagande, vilket är välkommet. Vidare bör situationen för målsäganden, som utredningen konstaterar, i vart fall inte bli sämre än den är idag.

Den föreslagna ordningen skulle enligt RFSU även garantera att den svenska sexualbrottslagstiftningen uppfyller Europadomstolens krav på att varje sexuell handling som skett utan samtycke även om offret inte gjort fysiskt motstånd måste vara kriminaliserad i enlighet med avgörandet M.C. mot Bulgarien från 2003.

5.5.2 Valet att delta frivilligt måste komma till uttryck

RFSU tillstyrker utredningens förslag att valet att frivilligt delta måste komma till uttryck. RFSU anser att det är avgörande för att kunna tillämpa en frivillighetsbaserad lagstiftning att det står klart att valet att delta måste komma till uttryck. Det ska inte räcka med tysta eller inre samtycken, och inte heller finnas utrymme för så

kallat putativt samtycke – att någon felaktigt trodde att samtycke fanns även om detta inte på något vis kommunicerats. RFSU delar utredningens ståndpunkt att det inte i lagtext går att reglera *hur* en frivillighet ska kommuniceras för att vara giltig, och att detta får överlämnas till rättsväsendet att bedöma. Vid en sådan bedömning skall då enligt RFSU vikt läggas vid ömsesidighet, kommunikation och respekt i det sexuella samspelet, och inte innehålla ett sexualmoraliskt värderande av vad rättsväsendet tycker är normalt att vilja delta i eller samtycka till. RFSU anser, så som även utredningen konstaterar, att det t.ex. går utmärkt att frivilligt delta i sex med inslag av t.ex. bondage och dominans samt givande och mottagande av smärta, också kallat BDSM, med vissa förbehåll kopplat till gränser för samtycke enligt brottsbalken (BrB) 24:7.

Även om det inte enligt förslaget kommer att framgå i lagtext hur ett frivilligt deltagande ska kommuniceras för att vara giltigt, bör det finnas vägledning i förarbetet kring hur domstolen kan eftersöka hur det har kommunicerats.

Utredningen lägger stor vikt vid den sexuella självbestämmanderätten, och gör bedömningen att en person kan välja att frivilligt delta i en sexuell samvaro hen hellre hade velat slippa, t.ex. tjatsex. RFSU delar bedömningen att ett visst handlingsutrymme måste finnas för att välja att ha sex trots att personen innerst inne inte varit positivt inställd, dels på grund av den sexuella självbestämmanderätten dels på grund av legalitetsprincipen, att den andra som deltar ska kunna lita på när en person faktiskt väljer att delta utan att i efterhand riskera straffansvar. Detta gäller dock under förutsättning att frivillighet inte är ett resultat av någon form av tvång eller utnyttjande enligt paragrafens andra stycke.

RFSU välkomnar att utredningens förtydligande resonemang kring hur man ska hantera olika tillstånd av passivitet så som frozen fright, och hur rättsväsendet bör bedöma tillståndet beroende på när det infaller. Att vara passiv, att inte kunna säga ja eller nej, kan aldrig ses som tecken på frivillighet, än mindre som en kommunicerad frivillighet. Det innebär att frånvaro av nej inte drar gränsen för straffbart område, och den person som har för avsikt att inleda en sexuell handling med en person som är passiv, måste i det läget fråga uttryckligen fråga huruvida den andre vill delta i sexuell aktivitet för att undvika straffansvar.

RFSU välkomnar utredningens klaganden kring förändrad vilja att delta, då varje individ äger rätt att ångra sig före och under en sexuell handling. Om viljan att delta förändras under pågående sexuell handling, t.ex. att man ångrar sitt deltagande, äger man absolut rätt att göra så. Den potentiella gärningsmannen måste vid en kommunicerad vilja att avbryta avsluta den pågående aktiviteten, annars begår personen efter den stunden ett sexuellt övergrepp. Det som RFSU, liksom utredningen, anser vara en svår avvägning rör tillstånd av passivitet som inträder efter att frivilligt deltagande redan kommunicerats, t.ex. frozen fright. Utredningen skriver att mot bakgrund av vad vi idag vet om frozen fright-reaktioner kan det tyckas orimligt hårt att ställa krav på att den som drabbas att genom ord eller handling säga ifrån mot den sexuella handlingen. RFSU delar utredningens slutsats, nämligen att alternativet inte är möjligt ur rättssäkerhetssynpunkt och att den föreslagna ordningen därför måste accepteras. Den som deltar i en sexuell aktivitet ska kunna lita på den andra personens kommunicerad frivilliga deltagande, självklart under förutsättning att inga tvångsmedel eller liknande har använts. Däremot måste ny frivillighet, inhämtas inför varje ny sexuell handling, där passivitet t.ex. på grund av frozen fright eller av någon annan anledning, inte gäller som tecken på frivilligt deltagande även om man genomfört en annan sexuell handling tillsammans strax innan. De fall där någon otillbörligen utnyttjar att någon är i allvarlig rädsla, och därför är passiv, omfattas av straffbudet inom ramen för särskilt utsatt situation.

I anslutning till detta vill RFSU särskilt framhålla följande. Det är av yttersta vikt att de förslag som läggs angående passivitet parallellt kombineras med en allsidig sexualundervisning, då den juridiska lösning som utredningen föreslår i vissa fall blir otillfredsställande utifrån brottsofferperspektiv men sannolikt nödvändig med hänvisning till att alternativet blir alltför trubbigt och rättsosäkert. Det behöver föras kontinuerliga samtal kring vikten av kommunikation och ömsesidighet, och vikten av att läsa av och känna in den eller de personer man har sex med. Det är ett ansvar varje person har som deltar i sexuella aktiviteter, och föreligger osäkerhet kring den andres frivillighet, t.ex. om denne är passiv eller plötsligt blir passiv från att ha varit aktiv, bör man alltid, oavsett i vilken fas det inträder, fråga uttryckligen. Det kommer att leda till mindre osäkerhet och bättre sexuella umgängen, samtidigt som risken för övergrepp av oaktsamhet minskar.

5.5.3 Omständigheter som innebär att ett uttryckt val att delta inte ska tillmätas betydelse

RFSU välkomnar införandet av den uttömmande lista som utredningen föreslår avseende när ett kommunicerat frivilligt deltagande inte ska tillmätas betydelse, det vill säga de omständigheter som gör att man kan bortse från att målsäganden faktiskt har sagt ja eller på annat visat en vilja att delta i sexuella aktiviteter, t.ex. om en gärningsman samtidigt håller en pistol mot huvudet. Uppbyggnaden tydliggör det straffbara området och samtidigt möjliggörs att behålla en stor del av den praxis som finns avseende våldtäkt. Det kommer sannolikt att minska risken för tolkningssvårigheter och oförutsägbarhet för rättsväsendets hantering av den nya regleringen avseende sexuella övergrepp. Det som utredningen föreslår liknar det förslag lades i SOU 2010:71, som RFSU tillstyrkte, även om prövningen enligt nuvarande förslaget sker i omvänd ordning.

Särskilt angående våld och BDSM

RFSU välkomnar att utredningen särskilt tydliggör att sexuella praktiker där det förekommer inslag av t.ex. bondage och dominans samt givande och mottagande av smärta, också kallat BDSM, inte per se ska anses diskvalificera det frivilliga deltagandet i den sexuella aktiviteten. Det frivilliga deltagandet är då inte en följd av de handlingar som t.ex. syftar till att åsamka viss smärta om parterna är överens om att det är ett inslag i den sexuella samvaron. Samtidigt är det viktigt att betona att det inom en ansvarsfull BDSM-kultur finns metoder för att förhandla hur samtycke och ömsesidighet kommuniceras innan och under den sexuella samvaron, där det centrala är att utövarna ska vara överens om var gränserna går och hur man avbryter genom ord eller handling. Ett stort ansvar faller på den dominerande parten att vara lyhörd inför ett tillbakaträdande, särskilt i de fall då den eller de andra deltagarna har begränsade möjligheter att röra sig eller kommunicera verbalt. Lagen och rättstillämpningen ska även i BDSM-sammanhang innebära att ett samtycke eller kommunicerad frivillighet är en färskvara, och behöver inhämtas/säkerställas inför varje sexuell handling. Det innebär att BDSM inte är ett sexuellt övergrepp om det finns en ömsesidigt förhandlad gräns som respekteras och där tillbakaträden är möjliga, samtidigt som en person som är aktiv BDSM-utövare kan utsättas för sexuella övergrepp när frivilligheten överträds, upphör och att detta kommuniceras eller aldrig funnits till en viss gärning.

RFSU anser att det idag finns en stor rättsosäkerhet för BDSM-utövare, både avseende BrB bestämmelser om sexualbrott och den ansvarsfrihetsgrund som återfinns i BrB 24:7. För att gå i riktningen ökad rättssäkerhet anser RFSU att det krävs dels en tydlighet att BDSM inte är ett sexuellt övergrepp om parterna deltagit frivilligt i enlighet med sina överenskommelser, dels att det parallellt arbetas fram riktlinjer för rättsväsendet för hur BrB 24:7 ska användas vid BDSM-utövning.

Särskilt angående utpressning/rädsla

RFSU tillstyrker utredningens förslag att ta bort otillbörlighetsrekvisitet avseende hot, då hotet i sig måste anses vara otillbörligt för att få en annan person att delta vid sexuell handling. Särskilt vill RFSU välkomna införandet om hot om att lämna menligt meddelande. Hot som kan framstå som plumpa men inte straffbara vid en första anblick i en allmän kontext, nämligen att berätta för familjen att en ungdom haft sex, kan upplevas annorlunda beroende på kontexten. Är det en ung person som befinner sig i en hederskontext och har stora krav på vara oskuld eller krav på sig att vara heterosexuell, kan hotet att familjen ska få veta att ungdomen t.ex. haft en sexuell relation i syfte att denne ska ställa upp på ytterligare handlingar, så kallade utpressningshot, emellertid upplevas som lika allvarligt som att hota att döda personen. Förslaget innebär förhoppningsvis att rättsväsendet på ett bättre sätt ska kunna hantera den typ av utpressning som drabbar unga som lever i en hederskontext.

Däremot ställer sig RFSU tveksamma till följande ordval ”lämna menligt meddelande om annan” då uttrycket känns ålderdomligt.

Särskilt angående psykisk störning

RFSU välkomnar att utredningen konstaterar att även personer med psykisk störning kan ha frivilligt sex, och att den endast är när någon otillbörligen utnyttjar det faktumet som det kommunicerade frivilliga deltaganden är ogiltigt.

Särskilt angående vilseledande

RFSU välkomnar en skrivning i förarbetet till lagen som förtydligar att transpersoner i egenskap av att vara transperson inte under några omständigheter ska omfattas av rekvisitet sexuellt vilseledande. Den skrivna förklaringen i utredningen angående detta är relativt lång och

utförlig i förhållande till andra begrepp i utredningen, och risken för att texten uppfattas som utpekande finns, samtidigt som RFSU är medveten om att okunskapen är låg i samhället och även rättsväsendet varför texten sannolikt behövs i den omfattning som återfinns i utredningen. RFSU har inga invändningar mot hur utredningen beskriver transpersoner. Däremot vill RFSU uppmärksamma på att texten som ligger i direkt anslutning till avsnittet om transpersoner, som ska förtydliga gränsen till straffbara gärningar ang. fysisk kropp, kan göra läsaren förvirrad även om det i sak inte är skrivet med sikte på transpersoner.

Särskilt angående sexuella handlingar som villkorats med preventivmedelsanvändning

RFSU delar utredningens slutsats att en sexuell handling som utförts utan preventivmedel trots att den sexuella samvaron villkorats med användande av preventivmedel, inte kan medföra att det kommunicerade frivilliga deltagandet ska anses vara ogiltigt och att gärningen därmed kan bli straffbar som sexuellt övergrepp. RFSU anser att det är centralt att människor har möjlighet att välja säkert sex, och att bryta en överenskommelse om användning av preventivmedel är högst klandervärd. Frågan är dock om det är den sexuella integriteten som sådan som kränks och att gärningen ska vara straffbart som sexuellt övergrepp. RFSU anser att frågan faller utanför det straffbara området, utan att för den delen ta lätt på sveket det innebär att lura någon att ha oskyddat sex.

Särskilt angående medvetlöshet/sömn

RFSU tillstyrker huvudregeln att sömn och medvetlöshet innebär att en person inte har möjlighet att kommunicera ett frivilligt deltagande och att det därför inte är möjligt att utan ansvar utföra sexuella handlingar med en person som sover eller är medvetlös. Det är inte heller möjligt att på förhand ge samtycke i enlighet med utredningens förslag då varje person ska ha rätt att tillbakaträda, vilket inte är möjligt för en t.ex. sovande person. RFSU välkomnar dock resonemanget angående att det i praktiken finns många par som har en trygg relation, där det förekommer och är välkommet att vissa sexuella närmanden sker då den ena fortfarande sover och att dessa inte bör falla inom det straffbara området i sitt rätta sammanhang. Det skall då inte alltid vara straffbart att i den kontexten t.ex. smeka den andre innan denne har vaknat helt, men däremot ska det säkerställas att båda är vakna och frivilligt deltagande innan en sexuell handling motsvarande samlag genomförs.

5.5.4 Samlagsbegreppet

RFSU har följande att tillägga avseende 6:7/6:14 och det förslag som utredningen införande av rekvisitet *vaginalt samlag*. RFSU är medveten om utredningens uppdrag och mandat, och att det inte täcker att ta ställning till bestämmelsen om samlag med avkomling eller syskon i sin helhet. Inledningsvis vill RFSU framföra att det bör göras en översyn av paragrafen och vad som egentligen föranleder straffansvar då det, liksom utredningen påpekar, är oklart. RFSU anser att det vid en översyn vore rimligt att pröva om vissa omständigheter kan förtydligas och lyftas in som sexuella handlingar mot någon i beroendeställning i paragrafen om sexuellt övergrepp, och sedan ta bort lagrummet.

RFSU är medveten om varför utredningen föreslår att ändra skrivningen till *vaginala samlag* för att inte, i och med att samlagsbegreppet omfattar alla former av samlag, omfatta fler handlingar än avsett vid tillkomsten av lagregleringen avseende samlag med avkomling, nämligen heterosexuella vaginala samlag (med penis i vagina). RFSU vill dock varna för att vaginala samlag är ett begrepp som omfattar fler än av utredningen tilltänkta samlagsformer, tex. kvinnor som har sex med kvinnor och har oralsex eller penetrerar med dildo m.m. Därutöver anser RFSU att olikkönade personer drabbas på ett orättfärdigt vis av regleringen och avstyrker utredningens förslag. RFSU anser att om man tar grund i genetiska aspekter bör man förtydliga att det endast gäller heterosexuella vaginala samlag i fertil ålder vid kommande ändring.

Vidare kan tilläggas att RFSU alltjämt föredrar den av 1998 års sexualbrottskommitté förordade ordning, där kränkningen av en sexuell handling ska bedömas utifrån eventuellt tvång och omständigheterna i övrigt, inte med samlag som jämförelsenorm.

5.5.5 Sexuellt övergrepp som med hänsyn till omständigheterna är mindre allvarliga

RFSU delar utredningens slutsats att vissa brott som nu föreslås läggas under sexuellt övergrepp inte alltid kommer anses nå upp till straffminimum och att utredningen med anledning av det föreslår en lösning med möjlighet till att döma till ett mindre allvarligt brott. RFSU anser dock att brottsbenämningen *mindre allvarligt sexuellt övergrepp* inte är lämpligt. *Sexuellt övergrepp* är brottsbeteckningen på ett av de mest allvarliga (sexuella) övergreppen i svensk rättsordning, och att då ha en variant som heter mindre allvarligt

sexuellt övergrepp av ett av de allvarligaste sexualbrotten är semantiskt svårt. RFSU önskar se en annan benämning.

RFSU vill tydliggöra att det inte är lämpligt att som alternativ sänka straffminimum för normalgraden av brottet för att täcka in de ovan omfattade gärningarna, då det får mycket negativa konsekvenser generellt för straffskalan som inte är åsyftat.

5.6 Sexualbrott som sker utan kroppslig beröring från gärningsmannens sida, t.ex. på internet

5.6.4 Överväganden om straffansvar för sexualbrott som sker t.ex. på internet

RFSU välkomnar varmt tydliggörandet att sexuellt övergrepp inte är ett egenmäktigt brott samt att bestämmelsen om sexuellt övergrepp föreslås vara teknikneutral. Det är ett viktigt ställningstagande för att skydda alla, men inte minst skydda yngre personer, som blir utpressade att utföra sexuella övergrepp på sig själva över nätet.

5.7 Skärpt syn på sexualbrott mot barn som har fyllt femton men inte arton år

5.7.2 Överväganden om en skärpt syn på sexualbrott mot barn

RFSU välkomnar utredningens vilja att ytterligare stärka skyddet för den sexuella integriteten för barn mellan 15-17 år, samt för barn under 15 år där man inte kunna fastställa uppsåt eller oaktsamhet i förhållande till barnets ålder, och tillstyrker utredningens förslag om att ålder införs som en kvalifikationsgrund, som kan komma att inverka både vid bedömning av brottets grad samt vid straffmätning.

Däremot vill RFSU tydligt ta avstånd från utredningens resonemang om att höja gränsen för den sexuella självbestämmanderätten till 18 år, även om utredningen inte landar i att lägga ett sådant förslag. RFSU menar att det inte är rimligt att höja åldern för den sexuella självbestämmanderätten, alldeles oavsett huruvida det går att lösa lagstiftningsmässigt. Många ungdomar är redo att i det aktuella åldersspannet prova sig fram och utforska sin sexualitet. RFSU tar även avstånd från utredningens skrivning om att en sexuell handling per definition är ofrivillig när en person under 15 år har deltagit. Barn under 15 år äger inte rätt att ge ansvarsbefriande samtycke till en person över 15 år förutom i lagstadgade de undantagen, men kan för

den delen ha deltagit frivilligt. Det är viktigt att tydliggöra att barn under 15 år äger rätt att ha en egen sexualitet och nyfikenhet, och att barnet inte gör fel när denne deltar i sexuella aktiviteter så länge aktiviteterna är ömsesidiga, frivilliga och ett uttryck för att utforska den egna sexualiteten. RFSU anser att formuleringen är högst olycklig och spär på den osäkerhet som finns hos både ungdomar och yrkesverksamma kring vad som gäller.

5.8.3 Överväganden om att införa synnerligen grovt sexuellt övergrepp och synnerligen grovt sexuellt övergrepp mot barn

RFSU tillstyrker utredningens förslag.

5.8.6 Överväganden om straffskolor för de olika graderna av sexuellt övergrepp

RFSU har ingen erinran mot den föreslagna differentieringen av straffskala och skapandet av ett synnerligen grovt brott. RFSU anser att det, i den bästa av världar, skyndsamt skulle gå att ändra BrB 26:2 som i dagsläget inte är optimalt utformad för att ge adekvat straff för nya former av brottslighet, t.ex. via internet, där det kan vara mycket stor mängd brott begångna mot många målsäganden. Mot bakgrund av att det inte är rimligt att tro att detta kommer att lösas innan de föreslagna förändringarna av kapitel sex, tillstyrker RFSU förslagen om straffskolor som utredningen lägger, trots att normalgraden och det grova brottet av sexuellt övergrepp överlappar onödigt mycket. RFSU önskar att man skyndsamt påbörjar en översyn av BrB 26:2 för att åtgärda de brister som finns idag, och därefter överväger en sänkning av straffskalan för normalgraden av sexuellt övergrepp till fem år.

5.8.7 Straffskolor barn

RFSU delar utredningens slutsats att straffskalan för sexualbrott mot barn bör ses över inom ramen för en separat översyn, och att en sådan utredning bör se över huruvida sexualbrott som begås mot barn i relation till de allmänna brotten borde värderas strängare samt att en sådan översyn även inkluderar andra brott mot barn för att säkerställa proportionalitet och ekvivalens. I övrigt tillstyrker RFSU utredningens förslag.

5.9 Överväganden om ett oaktsamhetsansvar för sexualbrott

5.9.3 Är det befogat att utöka det straffbara området för sexualbrott

RFSU anser att det är befogat att utöka det straffbara området och välkomnar varmt utredningens förslag att införa ett särskilt oaktsamhetsansvar för vissa sexualbrott. Det är vissa gärningar idag som faller utanför det straffbara området som är uppenbart klandervärda. RFSU anser att det här är ett av de viktigaste förslagen i SOU 2016:60, både avseende möjlighet att få fler gärningsmän dömda för uppenbart klandervärda sexuella handlingar och avseende signaleffekt. I och med införandet av ett oaktsamhetsrekvisit för sexuella övergrepp höjs ribban för samtliga som ska delta i en sexuell aktivitet på att göra det man kan göra i en given situation för att inte "råka" kränka någon även om åklagaren inte kan visa på uppstår därtill.

RFSU tillstyrker införandet av ett separat lagrum. Det skulle sannolikt bli svårt att överblicka § 1 om oaktsamhet skulle införas utöver stadgan om frivilligt deltagande samt grunder för när uttrycket för frivilligt deltagande skall underkännas m.m.

RFSU tillstyrker utredningens förslag att ett oaktsamhetsrekvisit ska omfatta de allvarligaste formerna av sexuella övergrepp, nämligen sexuellt övergrepp normalgrad, grovt samt synnerligen grovt brott, samt grov sexuell kränkning.

RFSU är emellertid något tveksam inför den föreslagna ordningen där ansvar för oaktsamt handlande inträder först vid grov oaktsamhet för de allvarligaste sexualbrotten. RFSU ser en risk att rättstillämpningen kommer att använda oaktsamhetsbrottet alltför restriktivt, vilket skulle betyda att en stor del av de uppenbart klandervärda gärningarna kommer att falla utanför det straffbara området även fortsättningsvis. RFSU skulle önska att man överväger en lösning där oaktsamheten läggs på normalgraden och endast ha fängelse i straffskalan, vilket i sig sannolikt skulle föranleda en relativt restriktiv tillämpning, alternativt förtydligande skrivningar i förarbetet till grov oaktsamhet i vilka det framgår att syftet är att fånga in de uppenbart straffvärda gärningarna samtidigt som tillämpningen inte är tänkt att vara restriktiv. RFSU vill dock särskilt förtydliga att den inte vill se böter i straffskalan avseende de allvarligaste sexualbrotten, och ser man ingen möjlighet att göra den typ av lösning som RFSU förordar kring ansvar vid normalgrad av oaktsamhet med endast fängelse i straffskalan, tillstyrker RFSU i

andra hand utredningens förslag om att ansvar inträder vid grov oaktsamhet.

RFSU anser att risken med nedsubsummering, dvs. att brottet bedöms vara ett oaktsamhetsbrott även i vissa fall där man tidigare skulle ha kunnat nå upp till likgiltighets uppsåt och därmed få lägre straff, varken är så överhängande eller tungt vägande att den skulle föranleda att inte införa ett oaktsamhetsrekvisit. Precis som utredningen konstaterat är det generellt viktigare för personer som utsatts för ett sexualbrott att förövaren blir dömd för ett brott, där det är viktigt men mindre avgörande vilken rubricering som används eller längd på utdömt fängelsestraff. Ordningen idag där en gärningsman kan bedömas ha agerat högst klandervärt men inte uppsåtligt och därmed gå helt fri från ansvar, samtidigt som det kan konstateras att målsäganden har blivit utsatt för ett allvarligt sexualbrott visar på de brister som finns idag som gör att skyddet för den sexuella integriteten är alltför svag i vissa situationer.

5.9.5 Oaktsamhetsbrotten undantas från krav på dubbel straffbarhet när de begåtts mot ett barn

RFSU har ingen erinran mot att oaktsamhetsbrottet undantas från krav på dubbel straffbarhet för barn under 18 år. Undantag från dubbel straffbarhet ska enligt RFSU alltid ske med restriktivitet. Då det gäller brott mot barn under 18 år har Sverige sedan tidigare undantagit flera sexualbrott från kravet på dubbel straffbarhet för att skydda barns sexuella integritet i enlighet med Europarådets konvention om skydd för barn mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp. Konventionen ställer inget krav på uppsåtligt beteende och den stadgar bl.a. att stater ska vidta nödvändiga lagstiftningsåtgärder för att skydda barn från sexuella övergrepp, t.ex. genom undantag från dubbel straffbarhet när brottet är begånget av en av statens medborgare. Sedan tidigare har Sverige undantagit oaktsamhet avseende ålder på barnen. Utredningens förslag att undanta även oaktsamhetsbrottet för sexuellt övergrepp av normalgrad, grovt samt synnerligen grovt brott och grov sexuell kränkning från krav på dubbel straffbarhet ligger i linje för nuvarande ordning och välkomnas av RFSU av samma anledningar som tidigare undantag gjorts.

6.5.1 Frågan om förordnande av målsägandebitråde ska prövas omedelbart

RFSU tillstyrker förslaget om att frågan om förordnande av målsägandebitråde ska prövas omedelbart. Inte minst är det ett adekvat stöd för målsäganden för att klara av att genomgå en

förundersökning och en rättsprocess. Målsäganden får bättre kunskap om rättsprocessen och får bättre stöd i sin process efter att ha utsatts för ett allvarligt övergrepp, samtidigt som fler anmälningar leder vidare till åtal i de fall det förordnats målsägandebiträden tidigt i processen. Dessa hänger självklart samman, men kan vara väl värda att lyfta fram som två separata vinster, både utifrån individperspektiv och samhällsperspektiv.

6.5.2 Skärpta kompetenskrav för målsägandebiträden

RFSU tillstyrker förslaget som innebär skärpta krav på målsägandebiträden, som motsvarar den kompetens som krävs för särskilda företrädare för barn. Det är en stor kompetens som krävs för att både företräda sin klient i en sexualbrottsprocess på ett fullgott vis och samtidigt inneha personliga egenskaper som är lämpliga för att ge stöd åt en person i en, ofta, mycket utsatt situation och personlig krissituation.

6.5.3 Möjlighet för ett målsägandebitråde att sätta annat ombud i sitt ställe begränsas

RFSU tillstyrker förslaget att begränsa möjligheten då ett ombud får sätta någon i sitt ställe. För att vara ett bra och fullgott stöd åt målsäganden i en sexualbrottsprocess krävs både stor juridisk kompetens och personliga egenskaper. Det krävs en tillit från målsäganden, och en kontinuitet, som inte erhålls om den som utsetts som målsägandebitråde skickar andra personer i sitt ställe.

7.4.2 Polismyndigheten

RFSU välkomnar varmt de förslag som utredningen lägger för att komma till rätta med de problem med att hantera sexualbrott som finns idag inom Polismyndigheten. Det finns mycket att göra inom polisens verksamhet för att förbättra hanteringen av sexualbrott, både avseende resursfördelning, kompetens, samarbeten och attityder. RFSU välkomnar att Polismyndigheten föreslås få återrapporteringskyldighet till Regeringen avseende sitt interna arbete för att komma tillrätta med de olika problemområden som målas upp i utredningen. RFSU anser att polisen behöver tilldelas resurser för att kunna prioritera att skyndsamt genomföra gediget utredningsarbete i ärenden som rör sexualbrott, utifrån uppdaterad kunskap på området.

7.4.4 Sveriges Domstolar

RFSU välkomnar varmt att Domstolsverket ska se över sina utbildningar till domare för att stärka även de mer erfarna domarna i sin ordföranderoll i syfte att t.ex. leda förhandlingen bort från

ovidkommande och kränkande frågor till målsäganden. Precis som framhållits tidigare i detta remissyttrande och även i utredningen, förekommer integritetskränkande frågor i rättegångar som rör sexualbrott, vilket ligger i ärendets natur och kommer även i fortsättningen att vara så. Det är därför av oerhörd vikt att gränsen hålls för när frågorna blir ovidkommande. Det är ofta svåra bevislägen och en av de vanligaste invändningarna redan idag är att målsäganden har samtyckt till sex. Många målsäganden upplever rättegången ”som en andra våldtäkt” på grund av frågor som ställs och situationen som sådan. För att både säkerställa rättssäkerhet och underlätta för målsäganden att klara av att genomgå en rättegång krävs mycket av rättens ordförande. I andra länder har man hanterat dessa svårigheter på olika vis, t.ex. genom införande av förbud att ställa vissa frågor och genom att skicka försvarsadvokater på uppförandekurser. RFSU har förhoppningar om att det ska bli tillräckligt med en stark ordförande som stoppar ovidkommande frågor och leder processen framåt och att det kan uppnås genom de föreslagna kurserna.

7.4.5 Några avslutande synpunkter på utbildningsbehovet i samhället

RFSU välkomnar varmt de resonemang som utredningen för kring utbildningsbehovet i samhället, utbildningsbehovet kring bl.a. hbtq-frågor hos unga samt utbildningsbehovet hos olika yrkeskategorier, särskilt jurister, redan under utbildningen i frågor som rör bl.a. våld och sexualbrott och då även t.ex. kunskap om hur offer reagerar.

9 Förslagets konsekvenser

9.3.2 Förslagen till en ny sexualbrottslagstiftning

RFSU delar inte utredningens bedömning att förslagen som läggs avseende sexualbrott och det arbete som förslagen kommer att leda till för respektive myndighet kan rymmas inom befintlig budget. RFSU anser det nödvändigt att extra resurser tilldelas för att respektive myndighet ska kunna arbeta tillfredsställande med sexuellt våld, utifrån en förändrad lagstiftning, eftersom det precis som utredningen konstaterar kommer att leda till ökade kostnader för respektive myndighet. En förändrad lagstiftning och de övriga förslag som utredningen lägger kommer förhoppningsvis leda till fler anmälningar, fler gärningar blir straffbara, bättre utredningar, höjd kompetens och i viss mån längre straff. Vidare bör det parallellt med införandet av en förändrad sexualbrottslagstiftning trappas upp ett brett förebyggande arbete för att lagstiftningen ska bli normativ och därmed att antalet övergrepp ska minska.

9.4.3 Konsekvenser för jämställdheten mellan kvinnor och män

RFSU anser, liksom utredningen, att en förändrad strafflagstiftning är viktig för att markera var gränser går för den sexuella integriteten, och att detta är ett steg för en ökad jämställdhet i samhället. Det påverkar inte bara maktrelationer mellan kvinnor och män utan påverkar alla i samhället oavsett ålder, sexuell identitet eller praktik samt könsidentitet. Det bör även här förtydligas att det inte bara är kvinnor som utsätts för sexuella övergrepp, utan även män och transpersoner utsätts, samt personer med olika sexuell identitet eller praktiker.

9.4.5 Behov av speciella informationsinsatser

RFSU delar utredningens slutsats att det kommer att finnas ett behov av speciella informationsinsatser i och med införandet av ny sexualbrottslagstiftning. RFSU välkomnar att de myndigheter som ska genomföra informationsinsatser föreslås tillskjutas medel för det. Dock vill RFSU förtydliga att dessa i sig inte ensamt kommer att leda till normförändringar hos t.ex. ungdomar, och att de föreslagna informationsinsatserna inte ska förväxlas med de behov som redan finns i samhället av normförändrande arbete, t.ex. fortsatt adekvat och allsidig sexualundervisning som kommer alla unga till del. RFSU inväntar den utlovade utvärderingen av sexualundervisningen som Skolinspektionen skall utföra, och anser att Regeringen utifrån de resultaten måste genomföra stora satsningar på samtal med unga kring ömsesidighet, sexuella gränser osv. som inte bara tar avstamp i en strafflagstiftning, utan för att förändra synen långsiktigt på frågor om sexualitet och maskulinitet.

Datum som ovan

Kristina Ljungros

Förbundsordförande RFSU